

El caganer al pessebre català

per FADWA RABHÍ EL AJJANI
Guanyadora del 21 Premi Valeri Serra i
Boldú de cultura popular. Categoria Juvenil

INARAJA
CHRISTIAN

Il·lustracions:

La primera vegada que vaig veure un pessebre jo era molt petita, devia tenir cinc o sis anys. Me'n va sorprendre la presència d'una figura que semblava desentonar en el conjunt d'una escenografia que, segons m'havien explicat, tenia una significació religiosa.

—Qui és aquell i què fa? —vaig preguntar..

—És **el caganer** i, tal com el seu nom indica, fa caca. Es tracta d'**un personatge típic en els pessebres de Catalunya** —em van contestar.

A mi, llavors, em va semblar que la figura d'un pagès que, tot fumant amb pipa, buida els budells a l'aire lliure, tenia quelcom d'irreverent.

A mesura que m'he fet gran he conegut alguns costums que, en principi, també m'han sorprès, però quan me n'han explicat el perquè n'he entès el significat.

Ara he decidit preguntar a un veí i amic nostre, que crec que coneix el costumari del país, si em vol aïssabentar del **significat del caganer en els pessebres**, i li he manifestat la sorpresa que vaig tenir en veure'l anys enrere.

Tot el que transcriuré a continuació és el que m'ha explicat aquesta persona.

—Mira —em diu—, la teva impressió d'irreverència quan vas veure el caganer al pessebre segurament és la mateixa que, quan per primera vegada va aparèixer aquest personatge, van experimentar les persones imbuïdes d'una religiositat extrema, per a les quals el pessebre no era un objecte decoratiu qualsevol, sinó que representava un signe d'espiritualitat.

En primer lloc, per a comprendre el significat de la figura, cal tenir en compte la manera de ser dels catalans. De catalans, i de persones de qualsevol país, n'hi ha de tota mena: bons i dolents, simpàtics i sorruts..., però majorment predomina un tipus de caràcter mediterrani: una barreja de pragmatisme, escepticisme, anarquisme i sentit de l'humor. Aquests atributs, amb diferents mesures i matisos, són els que configuren el caràcter de la gent del país.

Després hi ha tot l'escenari del naixement de Jesús, essencialment rural: hi ha camins, rius, muntanyes, cabanès, pastors. Que en un pessebre hi hagi un pagès —encara que sigui en actitud de defecar— no és d'estranyar.

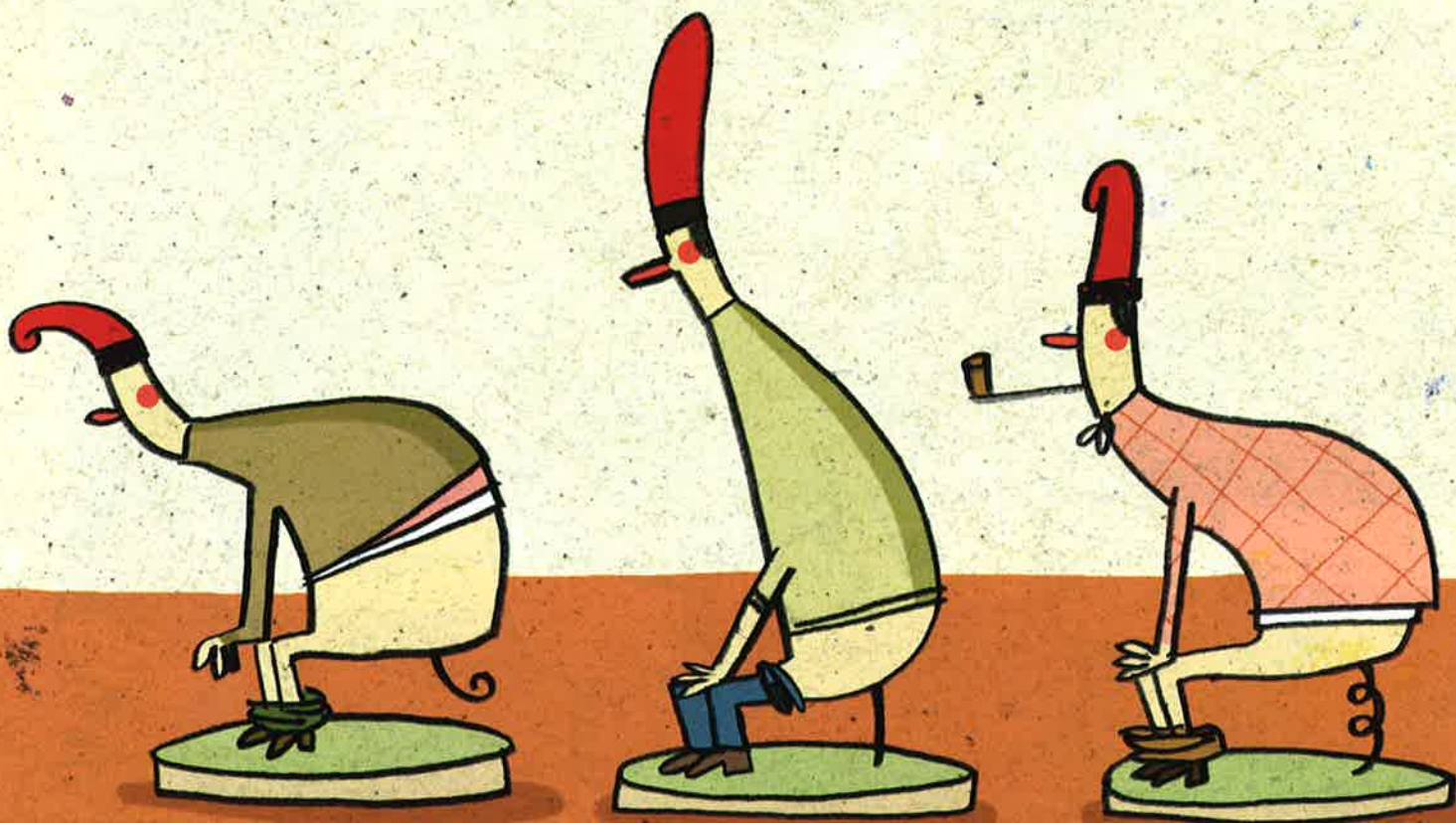
Continuem. El personatge principal d'un pessebre, Jesús, és d'una autenticitat històrica inqüestionable, però les circumstàncies del seu naixement, en la tradició cristiana, estan impregnades de religiositat i, per tant, hem de dir que formen part del conjunt d'un misteri.

Les manifestacions referents al Naixement, com són els pessebres, les cançons i les representacions teatrals dels Pastorets, tenen en el folklore català un caire divertit i un xic satíric.

L'aparició del personatge del caganer als pessebres catalans és conseqüència de tot el que hem exposat. **El caganer ens recorda que**

hi ha una realitat pràctica com a contraposició a un misteri idealitzat. En paraules de Xavier Fàbregas, simbolitza «una indiferència còsmica» posada al costat d'un gran misteri. **Representa l'home que toca de peus a terra, relativament feliç, que s'accontenta amb el que té i no pateix ànsia de posseir més del que li fa falta.**

Segons sembla, va ser durant l'època barroca que aparegué aquest personatge, encara que primer es va representar en els dibuixos que decoraven les rajoles indicatives dels diferents oficis artesanals d'aquells temps; més endavant és quan la figura s'instal·la en els pessebres de Catalunya i també, segons ens diuen els historiadors de costums, en els d'altres llocs més o menys allunyats de les nostres contrades, com Múrcia i Nàpols. Un erudit del costumari català,

Jóan Amades, preferia no anomenar-lo «caganer» i s'hi referia com «l'home que fa les seves feines» i argumentava que la presència en els pessebres era deguda a la creença que posar-l'hi donava bona sort i que no fer-ho podia causar desgràcies o esdeveniments dolents.

El caganer ha esdevingut un personatge popular i simpàtic. Als pessebres moderns ja no és el clàssic pagès que fuma mentre fertilitza la terra.

La modernitat mediàtica ha deixat apartat l'home rural i el seu lloc és ocupat per figures representatives d'esportistes, artistes o polítics d'actualitat, o per exemple el Nadal del 2004 hi havia les figures dels prínceps espanyols acabats de casar, Felip i Letícia, tots en l'actitud ben prosaica d'expel·lir els excrements.

La popularitat del personatge ha arribat fins i tot als pessebres vivents, que per Nadal proliferen

en molts pobles de Catalunya. Aquí es fa evident, una altra vegada, el sentit de l'humor dels catalans. En un poble ben a prop, Linyola, al Pla d'Urgell, han organitzat un concurs de culs per escollir el caganer més adient per al pessebre vivent. Tota una demostració que la cornicitat i el riure són propis de la vida des de sempre i que qualsevol tema, per seriós que sembli, té un vessant divertit.

L'actualitat del caganer ha fet sorgir una Associació d'Amics del Caganer, que agrupa els col·leccionistes d'aquesta figura, de gran varietat d'estils i de formes.

Tot plegat porta a la conclusió que tindrem caganer per molts anys i que, amb la forma tradicional del pagès o la dels personatges del moment, les figures caganeres continuaran als pessebres catalans de les èpoques venidores.

